

ვ. გადილიას წიგნის მალაზიის გამოცემა № 7

მუშის სიგევი

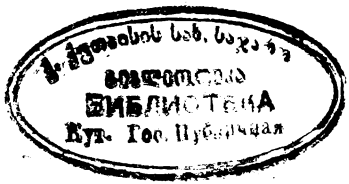
მსაჯულების წინაშე

თარგმანი

12-486

ა. ლომთათიძისა.

ფასი 4 კპ.

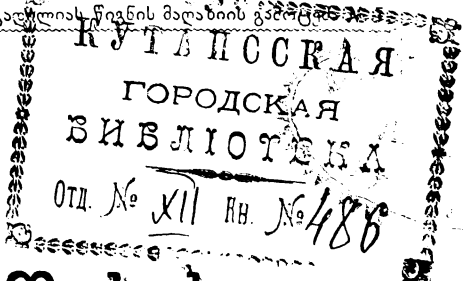

თ ფ ი ლ ი ს ი

ელექტრომბეჭდავი აშხ. „შრომა“, მიხეილის პრ., № 65

1906

მ. გაღულიას წიგნის მაღაზიის გამოსცემის

მუშის სიგევა

მსაჯულეგის წინაუბ

თარგმანი

41.

ა. ლომთათიძისა

თ ფ ი ლ ი ს ი

ელექტრომეტლავი ამბ. „ზრომა“, მიხეილის პრ., № 65.

1906

Дозволено цензурою. Тифлисъ. 6-го марта, 1906 г.

მუშის სიტყვა

მსჯულების წინაშე

1868 წელს, მაისს, პარიზში გაარჩიეს საქმე წიგნთ შკაზმავის ვარლენისა, მღებავის მალონისა და შვიდის მათის ამხანაგ მუშისა. ამათ ბრალსა სდებდნენ ნებადაურთველ საზოგადოებაში მონაწილეობის მიღებისათვის. ეს საზოგადოება სამის წლის წინად იყო დაარსებული და სახელად „მუშათა საერთაშორისო საზოგადოება“ ერქვა. 1868 წლის გაზაფხულზე იგი ჯერ კიდევ პატარა იყო, მაგრამ იმდენი ძალა და გავლენა მოეხვეჭნა, რომ უკვე ჩაეფიქრიანებინა მუშათა კლასის ყველა მტერი, ყველა მდიდარი, სხვისი შრომით გამაძლარი (ბურჟუაზია). საქმის არის, რომ, ამ საზოგადოების დაარსების შემდეგ, მუშები პირველად შეუდგნენ დამოუკიდებელს, ყველა არა მუშების პარტიებისაგან გამოცალკევებულს მუშაობას, მაშინ როდესაც წინად მუდამ იმის იმედი ჰქონდათ, რომ მათ გააბედნიერებენ ამა თუ იმ მაღალის წრის ადამიანები და ასე ტყუილად შეჰპურებდნენ მათ.

მაგრამ ბოლოს იპოვნეს უკეთესი გზა თავიანთ ინტერესების დასაცავად, დაიარსეს „საერთაშორისო საზოგადოება“ და ყველა ქვეყნის მუშებმა ერთხელ და სამუდამოდ გადასწყვიტეს თვითონვე მოაწყონ თავიანთი საქმე, არ მიმართონ ხელმძღვანელობისთვის არავის, რაც უნდა კეთილის-მყოფელი იყოს იგი, და, შეერთებულის ძალით, მოუპოვონ საუკეთესო მომავალი ყველა მშრომელთ. „მუშების განთავისუფლება თვითონ მუშების სა-

ქმე უნდა იყოსო“, დააწერეს ამათ თავიანთ დროშაზე, მტკიცედ იცავდნენ იმას და იღებდნენ თავიანთ წრეში მხოლოდ ისეთ ადამიანებს სხვა წრეებიდან, რომელნიც სავსებით გადასულიყვნენ მუშების მხარეზე და არა სურდათ, არ მიისწრაფოდნენ არაფრისადმი, გარდა მუშების საქმის მოწყობისა.

მეორე განსაკუთრებული თვისება ახალის საზოგადოებისა ის იყო, რომ იგი საერთაშორისო იყო. სხვადასხვა ქვეყნის მუშებმა კარგად გაიგეს, რომ მუშები ყველგან, ყველა სახელმწიფოში ერთნაირად იტანჯებიან, რომ ერთი და იგივე მტრები ჰყავთ, რომ, რაც უნდა იღავონ და იჩხუბონ ამ მტრებმა ურთიერთშორის, ისინი მაინც მუშების წინააღმდეგნი იქნებიან მუდამ,—მიხვდნენ ყოველსავე ამას, გადასწყვიტეს შეერთდნენ, გაერთიანდნენ და ხელი-ხელ ჩაკიდებულნი გასწიონ საუკეთესო მომავალის მოსაპოვებლად. გავიდა ამდენი ხანი და დიდებული ხმა: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა შეერთდით“ —მედგრად გაისმის ყველა ქვეყნებში, სწვდება ყველა დაჩაგრულს და გაყვლეფილს მუშას, რომელ ეროვნებისაც უნდა იყოს იგი, უღვიძებს სოლიდარობა-ერთობის სურვილსა და მნიშვნელობას და აერთებს ერთ დიდებულ დროშის ქვეშ, რომლისათვისაც, ერთხელაც არის, არ უღალატნიათ მისს მესვეურთ. რომელ მუშასაც შეგნებული აქვს თავისი მდგომარეობა, მას კარგად ესმის, ვინ არის მისი ნამდვილი მტერი. დასავლეთ ევროპის მუშები,—გერმანელები, მაგალითად,—თავიანთ გერმანელ ხაზენებსა და ბატონებს უცხო ადამიანებად სთვლიან, თავიანთ მტრებად ჰყავთ იგინი დასახული, საფრანგეთის, ინგლისისა და ყველა სხვა ქვეყნის და ეროვნების მუშებს თავიანთ მეგობრებათა და ამხანაგებად იმჩნევენ; ძმებათა და ამხანაგებად სთვლიან ისინი აგრეთვე რუსეთის ყველა

მუშებს და მტკიცედ არიან დარწმუნებულნი, რომ, როგორც-კი რუსეთის მუშები შეიგნებენ თავიანთ ინტერესებს, ისინიც, სხვა ქვეყნების მუშებთან ერთად, იბრძობენ საუკეთესო საკაცობრიო მომავლისთვის.

თუ რა დიდი ძალა მოიპოვეს მუშებმა ამ საერთაშორისო კავშირით, ეს მაშინვე აღმოჩნდა გაფიცვების დროს. გაფიცვები წინადაც ხდებოდა ყველგან, ისე როგორც რუსეთში ხდება ხოლმე. მაგრამ რადგან გაფიცულებს მხოლოდ თავიანთის ძალების იმედი ჰქონდათ, ამიტომ, ხშირად, ხაზეინებს ძლიერ უადვილდებოდათ ხოლმე მათთან გამკლავება და შიმშილით აიძულებდნენ მუშებს დამარცხებულნი დაბრუნებულიყვნენ თავიანთ სახელოსნოებში. ხშირად საქმე უფრო ცუდად თავდებოდა. თვითონ გაფიცვისთვის ევროპაში თითქმის არსად არა სჯიან. მაგრამ პოლიციისა და ჯარის ჩარევისთვის საჭიროა, რომ რაიმე არეულობა მოხდეს, რომ თვითონ მუშები წაიჩხუბნენ ან დაამტკრიონ რამე ფაბრიკა-ქარხნებში. ამიტომ ყოველთვის, როცა კი დიდი გაფიცვა მოხდებოდა, დამქირავებელთ ძლიერ სურდათ და ცდილობდნენ კიდევ, რომ ჩქარა მომხდარიყო რამე საიმისო. საჭირო იყო მცირე არეულობა, რომ ჯარი გაჩენილიყო, დაეჭირა მეთაურები, ესე-იგი ყველა უფრო გაგებულნი და თამამი მუშები; ვინც წინააღმდეგობას გასწევდა, ხვრეტდნენ, დანარჩენები-კი, უხელმძღვანელოდ დარჩენილები, ხელახლა იწყებდნენ მუშაობას. ამას გარდა ხაზეინებს კიდევ სხვა საშუალებაც ჰქონდათ გაფიცვის ასალაგმავად. ისინი ხშირად გამოიწერდნენ ხოლმე გაფიცულ მუშების ადგილზე ვინმე სხვა მუშებს, მეზობელ ქალაქებიდან ანა და სხვა სახელოსნოებიდან.

„საერთაშორისო საზოგადოება“-მ იცოდა, რომ გაფიცვებით იმდენად ვერ გააუმჯობესებდა მუშების ბედ-

იღბალს, მაგრამ იცოდა აგრეთვე ისიც, რომ უგაფიცვობა არ მოხერხდება არსებულ პირობებში, რომ ხშირად გაფიცვაა ერთად-ერთი იარაღი, რომლის წინაშე იძულებული ხდება დამქირავებელი აღარ დაუკლოს ისედაც მცირედს ხელფასს, და ამიტომ მან გადასწყვიტა, რადგან უგაფიცვობა შეუძლებელია, ყოველი ღონისძიება იქმნას ხმარებული და ყოველნაირად შეეწყოს ხელი, რომ გაფიცვამ გაიმარჯვოს. გადასწყდებოდა თუ არა რომელიმე მსხვილი გაფიცვა, მაშინვე „საერთაშორისო საზოგადოების“ მიერ ამორჩეული პირები აცნობებდნენ ამას თავიანთ თანამოწვევრებს სხვა ქალაქებსა და ქვეყნებში და ყოველგან, სახელოსნოებსა და ფაბრიკა-ქარხნებში. იმართებოდა ფულის კრეფა გაფიცულების სასარგებლოდ. მუშები იხდიდნენ, ვისაც რამდენი შეეძლო, — კაპიკს, შაურს, ორ შაურს, მაგრამ, რადგან ფულის გამღებნი ათასობითა და ათი ათასობით იყვნენ, ამიტომ კაპიკობითა და შაურობით დიდძალი ფული იკრიბებოდა და გაფიცულებიც იმარჯვებდნენ შიმშილთან ბრძოლაში. შეწყდა აგრეთვე არეულობაც გაფიცვების დროს. რადგან მუშებს გამარჯვების იმედი ჰქონდათ, ამიტომ სცდილობდნენ არ მიეცათ ჯარისა ან პოლიციისათვის არავითარი საბაბი საქმეში ჩასარევად. ველარც მუშების გამოწვევა მოახერხეს დამქირავებლებმა სხვა ქალაქებიდანა და ქვეყნებიდან. „საერთაშორისო საზოგადოება“ მაშინვე აცნობებდა ყველას, რომ არავინ არ მიჰქირავებოდა იმ პირს, რომლის ქარხანასა ან ფაბრიკაზედ გაუიცვა იქნებოდა გამართული. ერთის სიტყვით, მას შემდეგ, რაც საქმეში ჩაერია „საერთაშორისო საზოგადოება“, ხაზინები იძულებულნი ხდებოდნენ, უმეტეს შემთხვევაში, დაეთმოთ მუშებისათვის. ეს აშინებდა და აცოფებდა დამქირავებელთა და ბურჟუაზიას და ამიტომაც ჰკრეს ბუკსა და ნალა-

რას და მორთეს ყვირილი, აელაგმათ ასეთი მკვნიებელი საზოგადოება.

პირველად ამ საზოგადოების დევნას შეუდგა საფრანგეთის მთავრობა იმპერატორ ნაპოლეონ მესამის მეფობის დროს. მთავრობამ სამართალში მისცა ერთი მეორეზე ყველა მუშა, ვისაც-კი „საერთაშორისო საზოგადოების“ პარიზელი წევრები ირჩევდნენ თავიანთის საქმეების საწარმოებლად (საჭირო იყო ფულის შეკრება, ახალ წევრების მიღება, მიწერ-მოწერა ამხანაგებთანა და სხ.) ასეთი იყვნენ, სხვათა შორის, ვარლენი და მისი რვა ამხანაგი. როცა სამართალში მისცეს, ამათ კარგად მოილაპარაკეს ერთად, რა უნდა ეთქვათ მოსამართლეთათვის და ყველას სამაგიეროდ სიტყვის წარმოთქმა მიანდეს ვარლენს. ამ წერილის ბოლოში მოყვანილია ვარლენის სიტყვის საუკეთესო და არსებითი ნაწილი.

მაგრამ, სანამ ამ სიტყვას შეეუდგებოდეთ, რამდენსამე სიტყვას ვიტყვით თვითონ ვარლენსა და მისს ბედობაზე.

ვარლენი 27 წლისა იყო, როცა სიტყვა წარმოსთქვა მოსამართლეთა წინაშე. ოცის წლისა მოვიდა პარიზს. წერა-კითხვას ძლივ-ძლივობით ახერხებდა. აქ ჩქარა გაიგო, რომ არის ისეთი მოძღვრება, რომელიც ასწავლის, რომ მუშებს შეუძლიანთ და კიდევაც უნდა დააღწიონ თავი თავიანთ მწარე და მძიმე ხვედრს და რომ თვითონ მათზე დამოკიდებული მათის საუკეთესო მომავალის მოპოება. ვარლენი დააინტერესა ამ მოძღვრებამ, აღეძრა სურვილი, რაც შეიძლება, მეტი სცოდნოდა და შეეუდგა სწავლას. მთელი საღამოები და ზოგჯერ ღამეებიც იჯდა ხოლმე და წიგნებს კითხულობდა, რადგან დღისით წიგნების კაზმვას უნდებოდა. როცა პარიზში დაარსდა „საერთაშორისო საზოგადოება“, ვარლენი ერთი პირველ წევრთაგანი გახდა

ამ საზოგადოებისა. ჩქარა იგი ყველა ამხანაგისთვის პატივსაცემად და საყვარელ ამხანაგად გადაიქცა თავის ქკუისა და, უმეტესად, საქმისადმი ღრმა ეროგულობისათვის. იგი მუდამ მზად იყო უკანასკნელი ძალაც კი შეეწირნა მუშების საერთო საქმისთვის, რამდენჯერმე კრებებზედაც კი გაჰზავნეს ამხანაგებმა. ამ კრებებზე თავს იყრიდნენ ყველა ქვეყნის ამორჩეული წარმომადგენელი მუშებისა და ერთად სჯა-ბაასობდნენ და სწყვეტავდნენ მუშათა კლასის საქმეს.

1868 წ. ვარლენი, როგორც უკვე ვთქვით, არჩეულ იქნა იმ კომისიაში. რომელიც განაგებდა „საერთაშორისო საზოგადოების“ პარიზის განყოფილების საქმეებს, რისთვისაც მიცემულ იქმნა პასუხის გებაში სხვა ამხანაგებთან ერთად. სასამართლომ ყველას სამ-სამი თვის ციხე და დაჯარიმება მიუსაჯა.

ციხიდან გამოსვლისთანავე, ვარლენი შეუდგა „საერთაშორისო საზოგადოების“ საქმეებს, მაგრამ ამ საქმეების წაყვანა ძალიან გაძნელდა. რადგან მთავრობა ატუსაღებდა საზოგადოების ყველა არჩეულ წევრს, ამიტომ მუშებმა გადასწყვიტეს, ფარულად ემოქმედნათ და კვლავ აშკარად აღარ მოეხდინათ არჩევნები. საზოგადოება-კი ამასობაში ელვასავით ედებოდა საფრანგეთს და უკვე რამდენიმე ათი ათასი წევრები ჰყავდა სხვა-და-სხვა ქალაქში. ძლიერ ძნელი იყო ამოდენა წევრების ერთს მთელს ორგანიზაციაში თავის მოყრა, რადგან შეუძლებელი გახდა აშკარად მეთაურების არჩევა. ყველაზე ერთგულათ და ენერჯიულად შეუდგა ამ საქმეს ვარლენი. ამიტომ იგი ჩქარა საყოველთაო ხელმძღვანელი გადაიქცა, ყველას „სული“ და „გული“, როგორც შემდეგში სწერდნენ იმის შესახებ ამხანაგები. რჩევისა და დახმარებისთვის იმას მიმართავდნენ ხოლმე ყველანი ყოველის მხრიდანა და ქალაქიდან, საცა კი იყვნენ საზოგადოების წევრნი. ის იყო, უმეტესად,

გაფიცულთათვის ფულის მოგროვების მეთაური, ის იყო საზოგადოების გაზეთის ყურის მგდებელი და მზრუნველი. ძნელია, წარმოიდგინოს ადამიანმა, როგორ ართმევდა ამოდენა საქმეს თავს ისეთი კაცი-კი, რომელსაც შეეძლო მთელი თავისი დრო შეეწირა ამ საქმეებისთვის: ვარლენს კიდევ უნდა ემუშავნა ლუკმა პურის მოსაპოვებლად, პოლიციასაც უნდა დაჰმალვოდა ხშირად, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დრო მუდამ ჰყოფნიდა და ორს წელზედ მეტს იღვა იგი საფრანგეთის მუშათა მოძრაობის სათავეში.

ბურჟუაზიამ მოახერხა და ერთხელ კიდევ გაიმარჯვა მაშინ ამ მოძრაობაზე. მუშები იძულებულნი გახდნენ აჯანყებულიყვნენ ისეთ დროს, როცა მათ ჯერ კიდევ არა ჰქონდათ საკმაო ძალა საბოლოო გამარჯვებისთვის.

ვარლენი ამ აჯანყების დროსაც (1871 წლის 18 მარტს) ისეთივე მოწიფე და თავდადებული მუშა იყო, როგორც უწინ; იგი იყო წევრი მუშათა მთავრობისა, რომელიც ორს თავს განაგებდა ვეებერთელა ქალაქ პარიზს, განაგებდა ყველა სხვა მთავრობაზე უკუიანესათ და უპატიოსნესად, და შემდეგ, როცა პარიზში ბურჟუაზიის მიერ გაგზავნილი ჯარი შევიდა, ვარლენი იბრძოდა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე, ცოცხალი გადარჩა, მაგრამ მერე დაატუსაღეს ქუჩაში და დახვრიტეს ერთი გენერლის ბრძანებით: სალდათებმა, რომელთაც მინდობილი ჰქონდათ ვარლენის დახვრეტა. დიდხანს ატარეს იგი ქუჩა-ქუჩა და უფრო მოხერხებულ ადგილს ეძებდნენ სიკვდილით დასჯისთვის.

მუშების მტერი მეგაზეთე უკან დასდევდა ცნობის მოყვარეობის გულისათვის სალდათებს და დაესწრო ვარლენის სიკვდილს. ის მეგაზეთე ასე სწერდა შემდეგში თავის გაზეთში ვარლენის შესახებ:

„რაც უნდა დანაშაულობა ჩაედინოს იმ კაცს, იგი

მაინც მშვიდად მიდიოდა, თუმცა-ღა იცოდა, რაც მოელოდა, და კვდებოდა ისეთის გამბედავობით, რომ მაყურებელს გული ეტკინებოდა“. მთელი მისი სიცოცხლე ერთი მაგალითი იყო, — ამბობს ვარლენზე მისი ამხანაგი მალონი. არაჩვეულებრივი მოღვაწე, მუდამ გაბედული, მუდამ საქმის ერთგული და ამასთან მეტად წყნარი ვარლენი არასოდეს არა ფიქრობდა თავის თავზე. იმას დიდი ზნეობრივი გავლენა ჰქოდა ყველა ამხანაგებზე. მუშები თავის დღეში არ დაივიწყებენ ამ ადამიანს, რომელიც თავის ამხანაგებისა და ძმებისთვის სცოცხლობდა, ბევრი რამ გააკეთა და სული დალია მათის გულისათვის.

აი ვარლენის სიტყვაც:

„თუმცა, ბატონებო, კანონის წინაშე თქვენ მოსამართლენი ხართ და ჩვენ კი ბრალდებულნი, მაგრამ, ნამდვილად-კი, ჩვენა და თქვენ ორს მებრძოლ პარტიას შევადგენთ. — თქვენ გინდათ, რაც უნდა დაგემართოთ, დაიცვათ ის, რაც არსებობს, ჩვენ კი ვიბრძვით არსებულ წეს-წყობილების შესაცვლელად და დამნაშავენი ვართ იმისთვის, რომ იმისი შეცვლა გვინდა. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებები უკვე გამოცხადებულია, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხს წუთიერი დღესასწაული დაუდგა*), ახლაც რამდენსამე კაცს სწყურია სისხლის ღვარი ადინოს მოძმეთა შორის ბრძოლაში.

„ყოველივე სიტკბოება ეძლევა ადამიანთა მცირედ

---

*) ვარლენი ამით იგონებს ასის წლის წინად მომდარ საფრანგეთის დიდ რევოლიუციას, როცა ხალხმა გაანადგურა მეფის გვირგვინი და ძალა, წაართვა ყოველგვარი უპირატესობა თავად-აზნაურობასა და სამღვდლოებას, მაგრამ თვითონ დარჩა მდიდრების, — ბურჟუაზიის ხელში. ამ ბურჟუაზიას ებრძოდა მესამოცე წლებში მუშათა სოციალისტური პარტია, რომელსაც ეკუთვნოდა ვარლენი.

რიცხვს, რომელნიც იმაზედ ფიქრობენ, რა იყიდონ კიდევ თავიანთ ძალებით; მილიონობით მშრომელი ხალხი კი იტანჯება გაჭირვებასა და უფიცობაში, ითმენენ ულმობელს თელვას და რჩებიან ისევ ძველებურს უფიცობასა და სიბრიყვეში, რაც უფრო სჭედავს და აწრთობს მათ მონურ ბორკილებს.

„თუ წვრილმანებზე გადავალთ, დავინახავთ, რომ მრეწველობაში, რაც საჭიროა, იმისთვის მუშას ვერა შოულობენ, ძვირფასსა და უსარგებლო ნივთებს კი ძლიერ ბევრს აკეთებენ; მილიონობით ბავშვები, ღარიბ-ღატაკნი, გდიან ქუჩებში შიშველ-ტიტველნი, მაღაზიებში კი გამოტენილია საარაკო, ძვირფასი შალეულობა, რაზედაც დახარჯულა რამდენიმე ასი ათასი სამუშაო დღე. მუშას ხელფასი ყველაზე საჭირო რამისთვის არა ჰყოფნის, მის გარშემო კი მუქთა-ხორა, უქმად დროს მატარებლები აუარებელ ფულს ფლანგავენ.

„მონობამ ზასცა ძველი ქვეყანა. თანამედროვე საზოგადოებაც დაიღუპება, თუ არ მოეღება ბოლო ხალხის უმეტესობის ტანჯვა-ვაებას, თუ იგი ისევ ძველებურად განაგრძობს ფიქრს, რომ ყველამ უნდა იშრომოს და ითმინოს გაჭირვება, რათა ფუფუნებაში იყოლიოს რამდენიმე კაცი, იგი დაიღუპვის, თუ არ ისურვებს გაიგოს მთელი სიმკაცრე იმ წესწყობილებისა, რომელზედაც ზედ გამოჭრილია ასეთი შედარება (ვარლენი კითხულობს ხმა მალლა ერთის სოციალისტურ ჟურნალიდან აღებულს ნაწყვეტს): „რას იტყობდი, მკითხველო, რომ გეცქირნა პურის ხორბლის ასაკენკად ჩამოფრენილ მტრედებისათვის და შეგემჩნია, რომ ასი ფრინველისაგან ~~ერთი~~ ~~მხოლოდ~~ ცხრამეტი უზრუნველად ჭამის მაგივრად, გაფაციცებით აგროვებს ხორბალს ერთ ადგილას, თავისთვის ბზეს იტოვებს და ამ მოგროვებულ ხორბალს კი ერთს მტრედს

აძლევს, რომელიც, შესაძლებელია, ყველაზე უარესიც იყოს; ამასთან მტრედს, კარგა გაძღომის შემდეგ, დაეწყოს ყოყოჩობა, აქეთ-იქით მიეფანტოს თავმოყრილი მარცვლები და დანარჩენ ოთხმოცდა ცხრამეტ მტრედს დაეცოს მისი სიმდიდრე და რომ ერთს რომელსამე მათგანს გაებედნოს ხორბლით სარგებლობა, ყველა დანარჩენები მისცივზოდნენ მას და ფრთები დაეგლიჯოთ... თქვენ, რასაკვირველია, არ გინახავთ არაფერი ამისი მზგავსი მტრედებს შორის, მაგრამ, სამაგიეროდ, სწორედ ასეთი წესები არსებობს ადამიანთა შორის, სწორედ ასე იქცევიან მუდამ ადამიანები“.

საშინელებაა ეს, მაგრამ სრული ჭეშმარიტებაა, — განაგრძო ვარლენმა თავისი სიტყვა. — განა ამისთანა ოთხმოცდა ცხრამეტს არ ეკუთვნის მუშა, რომელიც სიღარიბეში იბადება, სიმშოილში იზრდება, არ აცვია, არ ახურავს, თავშესაფარი არა აქვს ხეირიანი, იზრდება უდედოთ, რომელიც იძულებულია იაროს სამუშაოდ და უყურადღებოთ დასტოვოს ხოლმე იგი ათას ვაი-უბედურების ხელში, რაც ყოველ წუთს შეიძლება დაატყდეს თავს უპატრონოდ მიტოვებულ ბავშვს. ძლიერ ხშირად ენერგება მას ბავშვობაშივე ისეთი ავადმყოფობა, რომელიც მთელს სიცოცხლეს უწამლავს შემდეგ. მოვა თუ არა ცოტა ღონეზე, ძლივს 7—8 წლისა გახდება, იგი უკვე შრომის უღელში უნდა შეებას; მთელი დღე უნდა გაატაროს აუტანელს ჯაფაში მოწამლულ ჰაერიან სახელონოში, საცა მას უზრდელათა და გაუთლელად ეპყრობიან, საცა იგი არარას სწავლობს, გარდა სიბილწე-ბიწიერებისა! წამოიზრდება, მაგრამ ბედი მაინც არ გაუღიმებს. გახდება ოცის წლისა, სალდათად წაიყვანებენ, ჩამწყვდევენ ყაზარმაში ან გაჰზიენიან ომში, საცა ისე შეიძლება მოკვდეს, რომ ვერცკი გაიგოს, რაზე, რისთვის

ან ვისთვის იბრძოდა. თუ ცოცხალი დაბრუნდა, შეუძლია ცოლი შეერთოს.

„მაგრამ როცა ბავშვები გაუჩნდება, იგი იგებს მთელს საშინელებას გაჭირვებისას, სიძვირეს, საქმის უქონლობას. თუ ამ გაჭირვების გავლენით მოითხოვა თავის ხელფასის აწვევა, მაშინ ინგლისი შიმშილით აიძულებს მას ჩაჩუმდეს, ბელგია ცხელ ტყვიებს მიართმევს პურის მაგიერ, იტალია დაასაკანებს სუფთა ჰაერის წილ, ესპანია ალყას შემოარტყამს, ზოლო პარიზში სასამართლოსკენ წაათრევენ...“ სასამართლოს თავმჯდომარემ აქ გააწყვეტინა ვარლენს: „პარიზში, — სთქვა მან — არავის არ მიათრევენ. ბრალდებულნი სასამართლოში მოჰყავთ და ხშირად მათ მეტად დაყვავებით ეპყრობიან. წაიღეთ უკან თქვენი უკანასკნელი სიტყვები, თორემ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ნებას არ მოგცემთ განაგრძოთ თქვენი თავდასაცველი სიტყვა.“

ვარლენმა რჩევა ჰკითხა დანარჩენ ამხანაგებს და დასთანხმდა უკან წაეღო სიტყვა „წაათრევენ.“

თავმჯდომარე. — თქვენ არავის არ უნდა ჰკითხოთ რჩევა. მიგაქვთ თუ არა უკან თქვენის ნებით თქვენი სიტყვები.

ვარლენი. — მიმაქვს.

თავმჯდომარე. — განაგრძეთ სიტყვა.

ვარლენი. — „ყველგან საშინელ გაჭირვებაში ატარებს მუშა თავის სიცოცხლეს, ყველგან აუტანელია იმისი მდგომარეობა, ყველგან სჩაგრავენ. სანამ მოწითულია, იმისთვის არაფერია სამხიარულო და შიშით უნდა ძლოდოს სიბერეს. თუ ოჯახი არა ჰყავს, ან თუ ოჯახი მღიერ ღარიბია, მაშინ, დაჰკარგავს თუ არა იგი საშუალო ჯანს, დაატუსაღებენ მათხოვრობისა და თრევა-ლოღვისათვის და ჩაახრჩობენ საკანში, როგორც დამნაშავეს.“

„იმან ოთხჯერ მეტი იმუშავა. იმაზე, რაც დახარჯა თავის სიცოცხლეში. რა უყო საზოგადოებამ სამ მეოთხედ ნაწილს მისის შრომისას? მან იგი მემასე მტრედს მისცა. ამ მემასეს, — შვილს მდიდრის მშობლისას, — დაბადებიდანვე გარს ახვევია ყოველნაირი მზრუნველობა, ყოველნაირი ფუფუნება. იმისი პატარაობა ალერსსა და კმაყოფილებაში მიდის. მასწავლებლები ყველაფერს ასწავლიან. იმისი ახალგაზდობა სავსეა სიტკბოებით: ფუფუნება, თამაშობა, ქეიფობა და გასასყიდი სიყვარული, — ყველაფერი მის ხელთ არის, ყველაფერი მზად არის ემსახუროს მას.

„როცა ყველაფრით გულს მოიძმუყებს, ქალს ირთავს, და ოჯახი მოჰყენს მას ჩუმს სიხარულს. ომში, თავის მაგივრად, ქირით აიყვანა და გაჰგზავნა ძმა იმ ქალიშვილისა, რომელიც ოდესღაც ისყიდა, ან შეაცდინა მაგრამ მაინც გუნდრუქს უკმევენ და ქება-დიდებას ასხამენ მის პატრიოტიზმს. პატივსა სცემენ, ჩინებითა და ორდენებით ავსებენ! „მისთვის არ არის საშიში სიბერე, ისწინ მხოლოდ თავის პატივმოყვარულის ვნებების შესრულებას ხედავს, ის ხომ მდიდარია!

„მიუხედავად ამისა, ამ ბედნიერს არასოდეს არ უმუშავებია, არასოდეს არ უწარმოებია არაფერი; მთელი იმისი სიცოცხლე გატარებულია ოთხმოცდა ცხრამეტის ძმის ოფლით სარგებლობაში...

„ასეთს სიღარიბესა და ფუფუნებაში, ტანჯვასა და მონობაში, უვიცობასა და გარყვნილებაში, ერთი რა გვანუგეშებს: ჩვენ ვიცით ისტორიიდან, თუ როგორ სუსტი ძირი აქვს იმ წყობილებას, რომლის წყალობითაც ხალხი სიმშლით იხოცება ყოველნაირის ქვეყნიურის სიკეთით აღვსილ სასახლეების კარებთან. ჩაუკვირდით კარგად და დაინახავთ ყრუ მძულვარებას მდიდართა კლასსა რომელიც არსებულ წყობილებას იცავს, და მუშებს შო

რის, რომელთაც სურთ მოიპოვონ უკეთესი მომავალი. მდიდართა კლასი დაუბრუნდა იმ ცრუ-მორწმუნოებებს, რომელნიც ასი წელიწადია გაჰქრა, მასში დაიბუდა ყოვლად გამხეცებულმა გარყვნილებამ, ყველა ფიქრობს მხოლოდ თავის თავზე. ყველაფერი ეს ნიშანია მოახლოვებულ დაცემისა. ნიადაგი გეცდებათ ფეხებ ქვეშ, მიწა გისქდებათ, გაუფრთხილდით!

„იმ კლასმა, რომელიც დღემდე ჩნდებოდა ისტორიის ასპარეზზე მხოლოდ აჯანყების დროს, რათა აღმოეფრხვრა რომელიმე უსამართლობა, იმ კლასმა, რომელსაც სტანჯავდნენ მუდამ და ყველგან ყველა მთავრობები, — მუშათა კლასმა — გაიგო ბოლოს, რა უნდა გააკეთოს, რომ მოსპოს ყველა ბოროტება და ყველა ტანჯა-წვალება. ძლიერ გონივრულად მოიქცეოდით, რომ ხელს არ შეუშლიდეთ იმის სამართლიანს მოქმედებას...“

„ბურჟუაზიას არ შეუძლია დაუყენოს რამე წინ მუშათა კლასს, გარდა ძალმომრეობისა და სისასტიკისა... მაგრამ ძალადობა მხოლოდ აფეთქების მომახლოვებელია. ბურჟუაზიას რომ არ სდომებოდა უსარგებლოდ სისასტიკის ხმარება, იგი დაუთმოდა ადგილს ისეთს ადამიანებს, რომელთაც სწამთ საუკეთესო მომავალი და იღწვიან სამართლიანის საზოგადოებრივის წეს-წყობილების მოსამზადებლად. დეე, მიხვდეს ბურჟუაზია, რომ, რადგან მას არ შეუძლია მისცეს ადამიანებს ის, რაც იმისთვის საჭიროა ამჟამად, ის-ღა დარჩენია მხოლოდ, რომ გაისრისოს მუშათა კლასის ფეხ-ქვეშ, იმ მუშათა კლასისა, რომელსაც მოაქვს კაცობრიობისთვის ქეშმარიტი თანასწორობა, კავშირი და თავისუფლება“.